

Beschermd dorpsgezicht Haastrecht

Datum in procedure: 25-06-2013

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd dorpsgezicht Haastrecht
gemeente Vlist (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing: 20-11-2014

Errata:

Vlist, Haastrecht

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 400 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Haastrecht in de gemeente Vlist als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

Het beschermd gezicht 'Haastrecht' is gelegen even ten oosten van Gouda, op de plaats waar het riviertje de Vlist afwatert op de Hollandse IJssel (verder IJssel genoemd). Het gezicht omvat de historische, lineaire bebouwing langs de zuidelijke IJsseldijk (de Hoogstraat) en enkele daarop aansluitende structuren. In de dorpskern zijn dat de buurten rond de oude NH kerk, het Marktveld en de voormalige haven. Aansluitend daarop vinden we aan de polderzijde een 19e-eeuwse buitenplaats met parkaanleg, een 19e-eeuwse uitleg rond de RK Kerk, alsmede belangrijke delen van de uitwateringsinfrastructuur van de Hooge Boezem en van de polder Bergambacht. De bebouwing tussen dijk en rivier is eveneens meegenomen, alsmede de Veerstraat met brug over de IJssel, en een deel van het jaagpad aan de overzijde van de rivier, inclusief bebouwing.

Het gezicht is rijk aan monumenten, waaronder een vroeg-17e-eeuws raadhuis, een van oorsprong Middeleeuwse kerk met 14e-eeuwse toren, 18e-, 19e- en vroeg 20e-eeuwse woningen en herenhuizen, alsmede een hofje, een molen, restanten van een uniek bemalingsstelsel met stoomgemaal, een ijzeren ophaalbrug, een monumentale 'Waterstaatskerk' en een historische buitenplaats met overtuin, alles grotendeels 19e-eeuws.

Ontstaan en ontwikkeling

Ontginningen

Het oevergebied van de Hollandse IJssel is vanaf de 10e eeuw, mogelijk nog iets vroeger, in cultuur gebracht. De eerste ontginningen hebben vermoedelijk plaatsgevonden in het gebied dat nu wordt begrensd door de Grote Haven en de Liezeweg, waar blokkavels en licht gebogen wegen voorkomen. Verder overwegen strookkavels, die duiden op een systematische aanpak van de ontginning. De rivier vormde de natuurlijke ontginningsbasis. Haaks daarop werden evenwijdige sloten gegraven in het toen nog hoger liggende veengebied, om het gebied te ontwateren en voor akkerbouw geschikt te maken. Langs de Vlist kwam deze ontwikkeling wat later ook op gang, zoals is af te leiden uit oudere verkavelingspatronen. De ontginning werd gewoonlijk groepsgewijs ter hand genomen, zodat afzonderlijke kavelbundels ontstonden, die apart afwaterden. Deze door kades en boezemwateren gescheiden eenheden zijn vaak nog goed herkenbaar.

De ontwatering van het veen had tot gevolg dat de bodem sterk 'inklonk' en dat het maaiveld steeds lager kwam te liggen. Hierdoor stagneerde de natuurlijke afwatering en ontstond al spoedig wateroverlast. Alleen als het waterpeil van de IJssel laag was kon op natuurlijke wijze worden geloosd. Bij hoog water dreigde het rivierwater terug te lopen de polder in. De waterstand van de IJssel bij Haastrecht werd namelijk tot ver in de 19e eeuw nog beïnvloed door het tij, dat via de oude Maasmond binnenkwam. Daarom werden op de oeverwallen van de rivier kaden en dijken opgeworpen en werd de monding van de Vlist in de 12e eeuw afgesloten. In de dam werd een eenvoudige sluis aangebracht, waar ook kleine schepen doorheen konden. Binnendijks, achter de sluis, ontstond de haven van Haastrecht. Afgaande op oude kaarten is de monding van de Vlist waarin de haven en de sluis tot stand kwamen gegraven. De oorspronkelijke monding van de Vlist lag vermoedelijk iets meer naar het westen. De nieuwe gegraven monding werd aan beide zijden

begeleid door kades: de Kleine Haven in het westen en de Grote Haven aan de oostkant. Later werden iets oostelijker van de haven twee extra uitlaatsluizen gemaakt, de Lopiker en de Langerakse Sluis, later ook bekend als de Oostersluis en de Wester Hoge Boezemsluis.

Nederzetting

Rond de Vlistmond was reeds in de 10e plaats een nederzetting bekend die Hasehem werd genoemd, in de 11e eeuw aangeduid als Havekesdreht. Rond sluis en haven ontwikkelde zich naast de lineaire bebouwing langs de dijk een woonkern. Centraal in deze kern, op enige afstand van de IJsseldijk kwam op een min of meer ringvormig perceel de kerk tot stand. Verder werden rechthoekige bouwpercelen, haaks op de verschillende assen in de kern uitgezet. Direct ten oosten hiervan, in het verlengde van de Veersteeg (nu Veerstraat) en Marktveld, lag de Brede Weg of Heerweg, die naar het versterkte Huis Haastrecht leidde. Dit reeds vroeg verdwenen stenen huis lag aan de Vlist.

Direct ten oosten van Haastrecht boog de IJsseldijk sterk landinwaarts. Hierdoor kwam een gebied van aan getijden onderhevige gronden, de zogenoemde zellingen, buiten de bedijking te liggen. Op deze gronden werd klei gewonnen ten behoeve van de steenbakkerij. In het westen vormden een sloot langs de Liezeweg (vermoedelijk een oude monding van de Vlist) en de in de 14e eeuw gegraven Bergvliet opvallende elementen op de plattegrond.

Plattegrond en structuur van Haastrecht werden nauwelijks beïnvloed door de tiendweg en de tiendweteringen, die zich over een grote lengte langs de Hollandsche IJssel uitstrekken. Dit zal te maken hebben met de afwijkende waterstaatkundige situatie rond de monding van de Vlist en de Hoge Boezem. De Tiendweg is in het westen te herkennen waar hij de voormalige Boezem van Bergambacht en de overtuin van het Huis Bisdom van Vliet doorsnijdt.

Gouda en Dordrecht

Haastrecht kwam tot een zekere bloei en ontstieeg in 1397 het landrecht, maar een formeel stadsrecht werd nooit overgeleverd. In 1494 werd de plaats wel als stad betiteld.

De voorwaarden voor economische bloei waren dus aanwezig, doch de ontwikkelingen werden door de grote steden gefrustreerd. Zo moest de in 1467 aangelegde brug over de IJssel op gezag van Gouda in 1472 weer worden opgeruimd. Hierna is de verbinding met de noordzijde van de IJssel ruim vier eeuwen lang onderhouden door een pontveer. De Havensluis werd rond 1450 vernield door troepen uit Dordrecht, dat geen doorgaande scheepvaart wenste via de Vlist. Goederen moesten voortaan worden overgeladen van de Vischmarkt (aan de rivierzijde van de dijk) naar de Haven (aan de polderzijde van de dijk). Er heeft daarom nooit een beweegbare brug over de haven in de Hoogstraat gelegen. Er was een stenen brug die verschillende malen is vervangen en hersteld. Deze brug is in het dijklichaam nog te zien. De oude uitwatering werd in 1908 opgeruimd en de haven zelf in 1969 gedempt.

Hoewel de overslag aan de dam wel het nodige vertier gaf, kwam een aantal belangrijke groeiimpulsen voor de lokale economie te vervallen. Daar komt bij dat Haastrecht verschillende malen is geteisterd door rampen en plundering. Dit gebeurde onder meer in 1511/12 door Gelderse bendes, rond 1575 door de Spanjaarden en in het begin van de 17e eeuw door een grote brand. De scheepvaart via de IJssel nam door het ondieper worden van de rivier ook steeds meer af. In het begin van de 19e eeuw hoorden nog slechts vier vaartuigen in Haastrecht thuis, waarvan de twee grootste 18 ton konden laden.

De ruimtelijke ontwikkeling van Haastrecht stagneerde al in de 16e eeuw. Wel vond er verdichting en vernieuwing plaats. Na het herstel van de laatste verwoestingen heeft de plattegrond van de kern weinig

veranderingen meer gekend. De eerste ingrijpende verandering was het dempen van de Haven in 1969.

Tot de belangrijkste nog bestaande bebouwing van voor 1800 behoren het raadhuis (1618) op de hoek Hoogstraat-Marktveld en een aantal 17e- en 18e-eeuwse woningen aan de Haven, het Kerkplein en de Hoogstraat. Belangrijk is de na de Reformatie geconfisqueerde en in de jaren 1609-1611 herstelde Nederlands Hervormde Kerk. De kerk is enkele malen door brand aangetast, maar de oudste delen zijn uit de 13e en 14e eeuw. Aan de oostzijde van de kerk bevond zich tot in de 19e eeuw een kerkhof, waarvan nog enige zerken resteren. Vanaf 1737 functioneerde op de Hoogstraat (nr 98) een aan St. Barnabas gewijde RK kapel, die nu echter nauwelijks meer herkenbaar is.

Kerken en buitenplaatsen

Aan de randen van de kern vond een tweetal belangrijke ontwikkelingen plaats. In 1637 kreeg het Rooms-Katholiek georiënteerde Haastrecht een Jezuïetenstatie en vanaf 1647 fungeerde het als een kleine bedevaartplaats. In 1682 was een eenvoudige Rooms-Katholieke kerk tot stand gekomen: een aan O.L.V. Zuivering gewijde schuurkerk, die was gelegen aan de Grote Haven, even buiten de kern, op de plaats van de huidige St. Barnabaskerk. Met de kapel aan de Hoogstraat en deze schuurkerk groeide Haastrecht uit tot een katholiek bolwerk in een verder sterk protestante regio.

Hoewel de groei van Haastrecht stagneerde, vond er in de 17e en 18e eeuw wel veel vernieuwbouw plaats van huizen en boerderijen. Veel boerderijen uit de 17e- of 18e-eeuw zijn dan ook voortzettingen van veel oudere bedrijven. Net als elders in het land ontwikkelden enkele boerenhofsteden zich tot buitenplaatsen. Eind 17e eeuw verrezen aan de westzijde van Haastrecht een tweetal buitenplaatsen met overtuinen aan de Hoogstraat, waarvan vooral het Huis Bisdom van Vliet tot de verbeelding spreekt. Deze buitenplaats, genoemd naar de invloedrijke familie die deze bewoonde, had een diepe overtuin tussen

de Liezeweg en de Bergvliet. De vorm van de tuinen werd vooral bepaald door de bestaande strokenverkaveling achter de dijk. De tuin bezat in aanvang een formele aanleg met onder meer een hartvormige waterpartij. In de 19e eeuw werd een nieuw huis gebouwd en het park getransformeerd in de landschapsstijl. Tegenwoordig is dit park vrij toegankelijk en staat het ook bekend als het Haastrechtse Bos.

Tussen het Huis Bisdom van Vliet en de kern lag nog een tweede buitenplaats met een inmiddels verdwenen overtuin die zich uitstrekte tussen de NH-kerk en de Liezeweg met onder meer een langgerekte, slingerende waterpartij. De noordgrens ervan lag bij de Peperstraat, een nog bestaand straatje evenwijdig aan de Hoogstraat. Het huis Bisdom van Vliet - waarvan ook het 19e-eeuwse interieur volledig is bewaard - is nu een museum en het andere huis heeft een horecafunctie (Het Witte Hof).

Waterstaat

Waterstaatkundig zijn Haastrecht en het omringende polderland al eeuwen lang onverbreekelijk met elkaar verbonden. Ten oosten en ten westen van Haastrecht liggen de uitwateringspunten van de Hoge Boezem en de Bergvlietboezem, twee van de oudste bergboezemsystemen van Nederland. Vanouds werd overtollig water vanuit de omringende polders via sloten en weteringen uitgeslagen op de Lek, de IJssel en de Vlist. De Vlist was vooral belangrijk voor de noordelijk daarvan gelegen Lopikerwaard. De zuidelijk daarvan gelegen Krimpenerwaard waterde vooral af op de Lek en de IJssel. Lozing gebeurde op natuurlijke wijze via spuisluizen, die bij een lage waterstand van de rivier werden geopend. De Vlist fungeerde hierbij in feite als boezem, als tijdelijke waterberging, waar het water werd vastgehouden tot het in de IJssel kon worden geloosd. Door daling van de veenbodem (inklinking) en het stijgende waterpeil in de IJssel - veroorzaakt door gedeeltelijke verlanding van de rivier na afdamming van de bovenloop - namen de problemen met de afwatering snel toe.

Dankzij de uitvinding van kunstmatige bemaling met behulp van windmolens, in de 15e eeuw, kon men de problemen de baas blijven. Een belangrijke verbetering was de introductie van 'getrapte bemaling'. Hierbij wordt het overtollige polderwater eerst uitgeslagen in een 'lage boezem', en van daaruit in een hoger gelegen bergboezem. Een dergelijk systeem ontstond zowel aan de oost als aan de westzijde van Haastrecht. Tevens behoorden Haastrecht en het omringende polderlandschap ten zuiden van de IJssel tot het gebied van de Oude Hollandse Waterlinie.

De Hoge Boezem

Het oudste systeem van getrapte bemaling kwam gereed aan de oostzijde van Haastrecht, en was verbonden met de Vlist. Het water vanuit de belendende polders werd eerst in de Vlist gemalen, die als lage boezem fungeerde. Vanuit de Vlist werd het water vervolgens in een 'hoge boezem' opgemalen. Dit met kaden omgeven gebied waterde direct af op de IJssel. De 'Hoge Boezem' werd in 1486 aangelegd en strekt zich uit tussen de Vlist in het westen en de Zijgkade, de oostelijke kwelkade van de Hoge Boezem. Het initiatief voor de aanleg lag overigens niet bij Haastrecht, maar bij de stad Schoonhoven en enkele op de Vlist afwaterende polders.

De maalcapaciteit moest al snel worden uitgebreid. Vanaf 1578 maalden zeven molens het water van de Vlist in de Hooge Boezem. Van hieruit werd het water in de IJssel geloosd. Hiertoe waren de reeds bestaande Lopiker en Langerakse Sluis aan de bergboezem gekoppeld. Dit systeem functioneerde enkele eeuwen, tot de kanalisatie van de IJssel in de 19e eeuw. De aanleg van de waaiersluis bij Gouda verhoogde het waterpeil van de IJssel, waardoor de uitwatering werd bemoeilijkt. Bemaling met behulp van stoommachines moest uitkomst brengen. In 1872 werd het stoomgemaal S.I. van Nooten in bedrijf genomen, aanvankelijk als hulpgemaal voor de zeven molens van de Hoge Boezem. Met het hulpgemaal erbij was de tweetrapsbemaling (Vlist-Hoge Boezem) in feite een

drietrapsbemaling geworden (Vlist-Hoge Boezem-IJssel). In 1914 werd een nieuwe stoommachine geïnstalleerd en konden de Hooge Boezem en de zeven bovenmolens buiten gebruik worden gesteld. Het water werd nu rechtstreeks uit de Vlist in de IJssel gepompt. Hiertoe werd ten westen van de hogeboezemkade een 250 meter lange doorgang gemaakt van de Vlist naar het hulpstoomgemaal. De bovenmolens rond de Hoge Boezem werden hierna afgebroken, op een na: de Zesde Molen, die onlangs is gerestaureerd. In 1948 werd de stoomaandrijving van het S.I. van Nootengemaal vervangen door elektromotoren. Na 1979 is een grootscheepse ruilverkaveling doorgevoerd in de Lopikerwaard, waarbij ook de bemaling werd gemoderniseerd en teruggebracht tot vier moderne elektrische gemalen. Het gemaal in Haastrecht werd hierna buiten gebruik gesteld. Sinds 1995 heeft het gemaal een museumfunctie.

De 'getrapte' bemaling werd hier bij Haastrecht het eerst toegepast en is de oudste van ons land. Het systeem heeft eeuwen lang gefunctioneerd en is vooral aan de oostzijde nog goed herkenbaar. De rivier de Vlist, de nog zo goed als onaangetaste Hoge Boezem met de Zesde Molen en voormalige molenplaatsen, en het stoomgemaal aan de dijk uit 1872, vormen een van de belangrijkste ensembles op historisch waterstaatkundig gebied in Nederland.

De Bergvlietboezem

Minder bekend, maar zeker zo interessant, is het getrapte boezemsysteem van de polder Bergambacht aan de westzijde van Haastrecht. De polder Bergambacht ligt aan de zuidzijde van de Krimpenerwaard en waterde aanvankelijk alleen af op de Lek. In 1295 werd toestemming verkregen om ook op de Vlist uit te wateren. Dit punt kreeg in 1486 windmolenbemaling. Wipwatermolen De Bachtenaar (de huidige is uit 1715) markeert nog altijd dit punt aan de Vlist. Omdat de problemen met de afwatering bleven toenemen, kreeg het polderbestuur in 1341 toestemming om een afwateringskanaal naar de IJssel te graven: de Bergvliet. De Bergvliet kreeg al in 1473

windmolenbemaling. In tegenstelling tot de Vlist was de Bergvliet te smal om als boezem te kunnen fungeren, daarom werd in 1472 een gedeelte van de polder Bilwijk aangekocht om deze te omkaden. Twee molens zorgden ervoor dat het water uit de Bergvliet in deze lage boezem werd gemalen, vanwaar het via een parallelle watergang naar de IJssel werd afgevoerd. Op de kaart en in het landschap is deze trapeziumvormige boezem nog goed te herkennen.

In 1659 werd een tweetrapsbemaling ingevoerd. Hiertoe verrees op de landtong tussen de twee watergangen een derde molen, iets ten noorden van de reeds bestaande molens. Door het aanleggen van dammen en het verhogen van de kaden werd de Bergvlietboezem - vermoedelijk de oostelijke watergang - geschikt gemaakt om als hoge boezem te fungeren. In 1879 nam het stoomgemaal P.J.Smits de taak van de molens over. Een tweetraps bemaling was toen niet meer nodig, de dammen werden weggehaald en de molens gesloopt, op de onderbouw van de meest zuidelijke molen - de Molen van Hol - na. In 1926 besloot het polderbestuur de bemaling van bergambacht weer te concentreren op de Lek met een nieuw gemaal. Het stoomgemaal P.J. Smits is vanaf die tijd als woonhuis in gebruik. Het gemaal en de boezemrelicten zijn nog aanwezig en goed herkenbaar.

Hoewel de Hoge Boezem en de Bergvlietboezem onderdelen zijn van twee op zichzelf staande bemalingsystemen, zijn ze waterstaatkundig toch met elkaar verbonden. De schakel is de nog bestaande molen De Bachtenaar in Vlist, die het water van Bergambacht in de Vlist uitsloeg, vanwaar het via de Hoge Boezem werd afgevoerd naar de IJssel. Voor de duidelijkheid: de nog bestaande Haastrechtse Molen, stroomafwaarts van Haastrecht, verzorgde de bemaling van de polder Beneden Haastrecht en staat los van bovengenoemde boezemsystemen.

Nieuwe ontsluitingen

Haastrecht is tot rond 1800 niet wezenlijk meer gewijzigd. Het bleef in de schaduw van nabije steden als Oudewater, Schoonhoven en vooral Gouda. Ondanks stedelijk trekjes had Haastrecht voornamelijk een dorps karakter. Een belangrijke impuls voor de Haastrechtse economie was, rond 1820, de opnemings van de zuidelijke IJsseldijk en de Hoogstraat in de 'Groote Weg der Tweede Klasse no. 2' van Rotterdam naar Utrecht. De plaats werd hiermee opgenomen in het Rijks wegennet, zij het niet als straatweg, maar verhard met grind (macadamweg). De gemeente Haastrecht richtte in 1845 een tweetal tollens in om een wegverbetering te bekostigen. In 1854 werd de weg binnen de kom dan ook vermeld als 'keienstraat', terwijl hij daarbuiten nog met grind was verhard. In 1877 gingen onderhoud en beheer van de weg buiten de bebouwde kom over op het Hoogheemraadschap van de Krimpenerwaard. In 1936 was de weg als Provinciale Weg 28 overgegaan in provinciale handen.

In 1939 realiseerde Provinciale Waterstaat een omleiding van de weg buiten de kern om. De weg werd aan de westzijde van de kern, vanaf het Huis Bisdom van Vliet verlegd en door het tuin- en agrarisch gebied ten westen en ten zuiden van het dorp en dwars door de Hooge Boezem geleid, om pas ten oosten daarvan weer aan te sluiten op de bestaande IJsseldijk. Bij de omleiding werd de toenmalige kom van Haastrecht grotendeels ontzien, maar de ruimtelijke structuur van de periferie ernstig aangetast. Als relicten uit de begintijd van de omleiding en als herinnering aan het toenmalige autobusverkeer resteren nog twee kleine, gemetselde bushokjes en een bank uit 1940.

Een tweede stap in de ontsluiting van Haastrecht, dateert uit het einde van de 19e eeuw. In 1883 werd het oude veer over de IJssel vervangen door een gietijzeren ophaalbrug en werd aan de noordzijde ervan, in het buitendijks gebied van de vroegere gemeente Stein, het nu nog bestaande logement 'Over de Brug' gebouwd. In hetzelfde jaar werd een stoomtram in gebruik genomen van Gouda naar Oudewater, die

geheel over het jaagpad langs de IJssel liep en een halte had bij het logement. De tram werd echter al in 1907 opgeheven. Haastrecht was ook doorgangplaats voor verkeer langs de Vliet van en naar Schoonhoven. Dit verkeer wikkeld zich binnen Haastrecht af via de Grote en de Kleine Haven en verder ook via de in handen van de familie Bisdom van Vliet zijnde 'kunstweg', de Liezeweg, en van daar langs de Bredeweg.

Kanaliserings IJssel

Het jaagpad aan de voorheen onder gemeente Stein vallende noordoever van de IJssel kreeg weer betekenis toen de rivier in de jaren 1860 werd gekanaliseerd, onder meer met de bouw van de zogeheten 'waaierluis' tussen Gouda en Haastrecht. Dit zorgde voor een stabiel en hoger waterpeil, doorgaande vaart naar Utrecht was weer mogelijk voor schepen tot 200 ton. De afsluiting van de IJssel maakte ook bebouwing van de buitendijkse gronden mogelijk. Vanaf 1880 werden arbeiderswoningen langs het Jaagpad opgetrokken, waaronder een rijtje van zeven aan de oostzijde van de brug, in 1884. Deze woningen zijn nog aanwezig. Ook de percelen op de uiterwaard achter de huizen aan de zuidelijke IJsseldijk werden volgebouwd met kleine woningen (o.a. Hofje van Zijll - 1865) en bedrijfspandjes.

De kanalisering had echter grote gevolgen voor de afwatering van de polders langs de IJssel. Nu de invloed van het getij was verdwenen, was natuurlijke afwatering via de boezemsluizen onmogelijk geworden en werd kunstmatige bemaling noodzakelijk. Daarom werd aan de zuidzijde van de Hoogstraat in 1872 een hulpstoomgemaal opgetrokken, ten behoeve van 'De Hooge Boezem Achter Haastrecht'.

Op dezelfde gronden werd in 1879 aan de westzijde van de kern het gemaal P.J.Smits gebouwd om de Boezem van Bergambacht te bemalen. Aan de oude natuurlijke lozing van de Vliet via de Havensluis kwam hiermee een einde. In 1908 veranderde de gemeente de Havensluis tot inlaatsluis voor regeling van het waterpeil in de

bebouwde kom. In 1921 werd de Havensluis geheel gedicht en de inlaat vervangen door een rioolbuis.

De kerken

De ruimtelijke structuur en de inrichting van Haastrecht aan het begin van de 19e eeuw laten zich goed herkennen op de kadastrale minuut van 1829. De kern wordt gevormd door de verdichte bebouwing langs de Hoogstraat en de haaks hierop staande bebouwing langs de Kleine en de Grote Haven, alsmede door bebouwing aan Kerksteeg, Kerkplein en Marktveld. Omstreeks 1840 kwam aan de Kerksteeg, ten noorden van de NH kerk, de pastorie tot stand. De kerk zelf brandde in 1896 en 1963 geheel uit, maar werd beide keren hersteld.

Anders dan de meeste gemeenten in dit deel van de provincie kent Haastrecht een sterke Rooms-Katholieke traditie. Begin 19e eeuw waren er een RK kapel en een schuurkerk. De kapel aan de Hoogstraat werd rond 1820 nog gerestaureerd, maar kwam later, met de pastorie, in protestantse handen. Nu is er een winkel gevestigd.

In de jaren 1853-1855, na het herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie, verrees op de plaats van de schuurkerk een nieuwe RK kerk, de huidige St. Barnabas. De kerk in Waterstaatstijl naar ontwerp van G. van Vogelpoel was een van de eerste RK kerken die na het herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie in Nederland werden gebouwd. Achter de schuurkerk was reeds in 1825 een RK begraafplaats aangelegd. In de nabijheid verrees in 1903 het St. Catharinagesticht, dat echter omstreeks 1967 is gesloopt. In 1921 volgde de stichting van een klooster op enige afstand van de kern. Dit kloostercomplex, gelegen aan de Provinciale Weg, is nog altijd een duidelijke landmark voor Haastrecht, zij het ver buiten het beschermd gezicht. Het in 1900 opgetrokken verenigingsgebouw Concordia, tegenover de St. Barnabaskerk, bleef wel intact. Het werd gebouwd in opdracht van de weduwe Bisdom van Vliet.

Overige bebouwing

In 1836 kwam ten westen van de NH kerk, aan het Kerkplein 10, een schoolgebouw met onderwijzerswoning te staan. Verdere verdichting en vernieuwing vond vooral langs de oude bebouwingsassen plaats. In de jaren 1840-1890 kwam een aantal woningen tot stand langs de Hoogstraat, met vooral aan de westzijde van de kern enkele herenhuizen. In het westen is de bebouwing hierdoor relatief grootschalig. Het meest opmerkelijke complex is dat van Huis Bisdom van Vliet. Het 17e-eeuwse herenhuis werd in de jaren 1874-1877 vervangen door een nieuwe woning, met belendend een koetshuis (1879) en een tweede woning (1907). Tegelijk werd de diepe oertuin heringericht in Landschapsstijl (omstreeks 1875). Het monumentale hek werd in 1880 vernieuwd en verplaatst.

In het oosten van Haastrecht zijn vooral eenvoudiger woningen gebouwd, waardoor een zekere sociale segregatie zichtbaar is. Hier, rond de Haven en tussen de dijk en de rivier, vestigden zich ook veel bedrijfjes, waaronder verscheidene leerlooierijen, die nogal wat stank verspreidden. Het stoomgemaal S.I. van Nooten, dat hier teruggelegen aan de zuidzijde van de Hoogstraat ligt, is met de er tegenover liggende machinistenwoning, opgetrokken tussen de bestaande Lopiker en Langerakse Sluis (of Oosterse en Westerse Hoge Boezemsluis). Hier kwamen, op de flank van de Hoge Boezem, tevens wat woningen tot stand. Ten noorden van de IJsseldijk werd in 1866 het Hofje van Zijll van de Ham gesticht, dat tegen de grens van de buitendijkse Polder Galgoord is gelegen, die toen nog een agrarische functie had, maar in de 20e eeuw een industrieterrein zou worden.

De 19e-eeuwse bebouwing kenmerkt zich, op de herenhuizen in het westen na, door soberheid. De meeste panden zijn voorzien van eenvoudige, rechte of ingezwenkte lijstgevels. In de eerste helft van de 20e eeuw vond op beperkte schaal nog enige verdichting van de bestaande structuur plaats door de bouw van woningen en winkelpanden. De grotere panden kwamen ook toen in het westen van

het dorp tot stand. De kleinere, deels eenlaagse woningen, waaronder een karakteristiek rijtje arbeiderswoningen aan de dijkvoet, stonden vooral in het oosten van Haastrecht. Van ongebreideld bouwen in de kern was geen sprake, hoewel de slootjes in het gebied tussen de Hoge Boezem en de Grote Haven wel merendeels werden gedempt. Dat de bebouwingdichtheid niet verder toenam was mede te danken aan het grondbezit van de familie Bisdom van Vliet en aan de beperkingen die de Hoge Boezem oplegde.

Relaties met de omgeving

Haastrecht had door de ligging aan de IJssel en de monding van de Vlist en door de elkaar kruisende landverbindingen al vroeg een knooppuntkarakter. De positie van Gouda voorkwam echter dat Haastrecht zich tot concurrent zou ontwikkelen. De plaats kreeg een regionale centrumfunctie voor de handel in onder meer kaas en paarden. De knooppuntfunctie won sterk aan betekenis door de opwaardering van het wegensysteem in de 19e eeuw. Ook op kerkelijk gebied had Haastrecht een centrumfunctie. De schuurkerk en kapel, en later de St. Barnabaskerk, waren de enige RK kerken in de Krimpenerwaard en hadden een functie voor een uitgestrekt gebied. Verder was Haastrecht een knooppunt in de waterhuishouding van de omringende waarden, ingeklemd tussen twee eeuwenoude boezemstructuren (Hoge Boezem en Boezem van Bergambacht) die hier via twee stoomgemalen op de IJssel spuiden.

De visuele relatie van Haastrecht met de wijde omgeving wordt vanouds bepaald door de torenspits van de NH kerk, die eeuwen lang een oriëntatiepunt in het open veenweidelandschap vormde.

Huidig ruimtelijk karakter

In de huidige plattegrond van Haastrecht is de oorspronkelijk Middeleeuwse dijk- en damnederzetting aan de monding van de Vlist nog goed herkenbaar. Andere dragende structuren zijn die van de oorspronkelijk 17e-eeuwse en in de 19e eeuw heringerichte buitenplaats bisdom van Vliet en de oorspronkelijk 15e-eeuwse boezemsystemen, die het dorp omarmen. Een kleinere structuur van belang is die rond de 19e-eeuwse RK St. Barnabaskerk. De nederzetting wordt doorsneden door de Provinciale Weg, die in de jaren dertig weliswaar om de historische kern werd heengeleid, maar wel de dwarsstructuren doorkruist.

Aantastingen

Het gezicht van Haastrecht is in de afgelopen decennia op een aantal punten aangetast. Een grote ingreep was de omleiding van de Provinciale Weg no. 28 in de jaren 1930, en de aanpassing en modernisering van de weg rond 1970. De weg doorsnijdt de Hoge Boezem en het zuidelijk deel van het te beschermen gezicht. Een belangrijk verlies voor de historische kern was in 1969 het dempen van de Haven. Een deel van de bebouwing aan de Grote en de Kleine Haven is gesloopt. De ontstane ruimte werd eigentijds ingericht als een plein, met onvoldoende aangepaste nieuwbouw, dat nu vooral dienst doet als parkeerplaats.

Ook de recente bouw van een blok woningen aan de IJsseloever, ten oosten van de Veerstraat, betekent een structurele aantasting van het gezicht, dat hier gekenmerkt wordt door kleinschalige bebouwing van de smalle, noord-zuid gerichte percelen tussen de huizen aan de dijk en de rivier.

Ten slotte werd het oude nijverheidsgebied aan de westzijde van de Hooge Boezem deels heringericht door de bouw van vrijstaande huizen. Door de opheffing van de functie van het gemaal S.I. van Nooten, rond 1990, zijn de beide uitwateringen overbodig geworden, maar mede dankzij de museale herbestemming van het gemaal wel goed herkenbaar gebleven. De na-oorlogse uitbreidingen in de zuidelijke polders, op de buitenendijkse gronden van Galgoord, en aan de noordzijde van de IJssel in de voormalige gemeente Stein, hebben het historisch karakter van de kern niet aangetast; wel is de openheid aan de kant van de zuidelijke polders deels verloren gegaan.

De centrale kern

De hoofdas van de kern wordt gevormd door de Hoogstraat, die deel uitmaakt van de oude IJsseldijk. Hier vinden we voornamelijk aaneengesloten, tweezijdige dijkbebouwing uit de 17e tot en met de 20e eeuw. De bebouwing telt vooral één- en tweelaagse panden met kapverdieping, waarvan de gevel direct aan de weg ligt en de nok daar haaks op staat. De bebouwing is binnen de kom vrijwel overal direct aan de straat gesitueerd, waardoor het straatprofiel voor moderne begrippen smal is. Slechts enkele malen zijn aanwijzingen (b.v. souterrains) te vinden voor een ophoging van het dijklichaam. Dit heeft de laatste eeuwen vermoedelijk niet meer plaatsgevonden. Door de licht gekromde dijkstructuur en het smalle wegprofiel is een intiem karakter ontstaan, met weinig zichtlijnen. Zo'n zichtlijn bestaat wel vanaf de Hoogstraat, over de Grote Haven, richting de St. Barnabaskerk.

De oostzijde van de Hoogstraat is duidelijk eenvoudiger dan de westzijde. Hier staan ook het stoomgemaal S.I. van Nooten (1872) en het Hofje Van Zijll van der Ham (1866), beide op enige afstand van de weg liggend. Andere bedrijfspanden zijn onder meer een oud sigarenfabriekje (1925) en een kuiperij (ca 1900).

De centrale Hoogstraat is het meest verdicht met aaneengesloten gevelwanden. Dit deel heeft een tamelijk welvarend karakter, waaruit een lokale centrumfunctie spreekt die met name in de 19e eeuw nieuwe impulsen kreeg. Centraal in die deel staat het oude raadhuis uit 1618. Opvallend zijn diverse winkelpanden met gaaf bewaard gebleven winkelpuien en het oude bankgebouw met pilasters uit de eerste helft van de 19e eeuw. Het beeld van het westelijk deel van de Hoogstraat wordt bepaald door een aantal 18e- en 19e-eeuwse villa's en herenhuizen, met soms voortuinen en bijgebouwen, zoals oranjerie en koetshuizen.

Haaks op de hoofdas vond ontwikkeling plaats langs de gedempte Haven, het Marktveld en Kerkstraat richting Kerkplein, met eveneens historische, maar merendeels kleinschalige bebouwing. Aan Marktveld en Kerkplein volgt de bebouwing de blokvormige kavel- en wegstructuur, wat een besloten en ietwat rommelig beeld oplevert. Een afwijkende structuur is het Kerkplein, met aaneengesloten bebouwing in een halve ring rond de NH Kerk.

De huizen aan de Hoogstraat werden gebouwd met de rug naar de rivier. Nog steeds zijn de smalle achterpercelen tussen de huizen aan de dijk en de rivier bebouwd met allerlei kleinschalige pandjes: bedrijfsgebouwtjes, loodsen, schuurtjes, boenhuisen, etc. Dit typische rivierbeeld is danig verstoord door een blok nieuwbouwwoningen direct aan de rivier, aan de noordkant van de brug. Vanaf de Hoogstraat leidt de Veerstraat (vroeger Veersteeg) naar de rivier, waar de monumentale ijzeren brug sinds 1883 een verbinding met de overzijde vormt. In dit korte straatje zijn vanouds diverse cafés en logementen te vinden, waaronder het voormalige Veerhuis annex herberg aan de zuidzijde van de brug en het in 1883 tegelijk met de brug gebouwde logement 'Over de Brug' aan de noordzijde. Aan deze zijde loopt ook het jaagpad, waaraan behalve het logement ook enkele huizen en woonblokken uit het einde van de 19e- en begin van de 20e- eeuw liggen, die hier - in tegenstelling tot de huizen aan de andere oever -

wel over de rivier uitkijken. Tussen 1883 en 1907 reed de stoomtram Gouda-Oudewater over het jaagpad, met een station vlakbij de brug.

Kerken

Binnen het gezicht vallen twee waardevolle kerkcomplexen. De NH kerk is van oorsprong Middeleeuws, maar heeft al vele verbouwingen ondergaan, onder meer na enkele noodlottige branden. Ze is gebouwd in een laat Gotische stijl en haar torenspits was eeuwen lang een vertrouwd baken in het open veenweidelandschap. De kerk staat op een halfroond Kerkplein, met historische bebouwing, onder meer de pastorie en een brandspuithuisje (aan de kerk gebouwd).

Markant gelegen, op de hoek van de Provinciale Weg en de weg naar Schoonhoven - de Grote Haven - en op de plaats van de vroegere RK schuurkerk, staat de St. Barnabaskerk uit 1853. Het is een van de eerste van een hele generatie nieuwe RK kerken die in Nederland na het herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie werden gebouwd. De kerk is opvallend vanwege de stijl. De meeste RK kerken zijn in de traditie van Cuypers in neo-gothische stijl gebouwd, maar dit is nog een fraai voorbeeld van neoclassicisme, ook wel bekend als Waterstaatstijl, de stijl waar Cuypers zich zo fel tegen afzette. De aanleunende pastorie met tuin en het kerkhof uit 1824 geven dit stukje Haastrecht een groen karakter.

Boezems en buitens

Goed bewaard gebleven en karakteristiek voor plaats en regio zijn de restanten van de beide getrapte boezemsystemen, die de kern als het waren omarmen. Deze systemen reiken in hun totaliteit tot diep in de polder; alleen de voor de 'getrapte bemaling' kenmerkende delen zijn in het gezicht opgenomen.

Het belangrijkste systeem is dat van de Hoge Boezem aan de oostzijde van Haastrecht. Dit omkade gedeelte is nog in zijn geheel aanwezig, compleet met de watergangen die naar het stoomgemaal aan de

Hoogstraat leiden. Hier zijn ook de uitgangen van de Lopikse en Langerakse Sluis nog te zien. In de noordoostelijke punt is wat bebouwing gekomen in de vorm van een boerenbedrijf en wat volkstuintjes. De Hoge Boezem wordt hier gekruist door de brug van de Provinciale Weg. De rechte, oostelijke kade - Zijgkade - heeft met het naastliggende kwelsoot (het Doove Gat) een natte natuurfunctie. De westelijke kade volgt de slingerende loop van de Vlist. Van de zeven windmolens staat alleen de Zesde Bovenste Molen nog overeind. Van de overige molens zijn alleen de fundamenten nog te zien.

Aan de westzijde liggen de restanten van het bijna even oude systeem van de Boezem van Bergambacht. Het meest herkenbaar zijn de twee parallel liggende weteringen, die bij Haastrecht samenkomen om af te wateren op de IJssel. Deze parallelle weteringen vallen samen met het tracé van de oude Bergvliet, en hebben deels als beneden- en als bovenboezem gefungeerd. De verdwenen bovenmolen stond op de landtong tussen beide watergangen. De weteringen komen samen bij het oude stoomgemaal, dat na 1926 werd verbouwd tot woning (huize Aletta). De Provinciale Weg kruist het spuikanaal naar de IJssel door middel van een 19e-eeuwse stenen brug, waarop nog een oude, hardstenen grenspaal staat. De boezemwateren lopen parallel aan het Haastrechtse Bos de polder in en vormen een belangrijke ecologische verbindingsroute. De wateren komen in de polder samen bij de onderbouw van een wipmolen uit 1620 (de molen van Hol). Dit was een van de molens die het water van de Bergvliet uitsloegen in de Lage Boezem. Deze voormalige lage boezem, een trapeziumvormig gebied in de polder Laag Bilwijk, is nog goed herkenbaar aan de kaden en het slotenpatroon.

De westzijde van de kern van Haastrecht ademt nog steeds een andere sfeer dan de rest van de Hoogstraat. De bebouwing van herenhuizen en losstaande villa's, soms nog met bijgebouwen als orangerie en koetshuis, alsmede een voortuin of hof, is duidelijk sjieker. Het meest in het oog springend is het majestueuze Huis Bisdome van Vliet, dat nu een

museum is. Er tegenover, aan de voet van de dijk, inmiddels gescheiden door de drukke Provinciale Weg, ligt - omringd door een smeedijzeren hek, de overtuin met vijver, beelden en het grafmonument van de laatste bewoonster Pauline Bisdome van Vliet. Daarachter, tot diep in de polder, strekt zich het smalle, langgerekte park met slingerpaden en waterloopjes uit. Het is een gaaf voorbeeld van een authentieke buitenplaats aan de rand van het dorp, waarmee de bewoners eeuwen lang - als burgemeester, polderbestuurder, werkgever of weldoener - een nauwe band onderhielden.

Nadere typering van te beschermen waarden

Van grote algemene en specifiek historische waarde is de unieke combinatie van een drietal op zichzelf waardevolle structuren:

- de dorpskern, die een goed voorbeeld is van een dijk- en damnederzetting die tijdens de ontginning van het veenweidegebied in de Middeleeuwen tot stand is gekomen, daarna in haar ontwikkeling stagneerde.
- de in oorsprong 15e-eeuwse, maar in de 19e eeuw ingrijpend gewijzigde boezemsystemen aan weerszijden van de kern, met inbegrip van de gemalen en uitwateringen in de kern, die de vroegste voorbeelden van een getrapte waterlossing representeren.
- de oorspronkelijk 17e-eeuwse en in de tweede helft van de 19e eeuw heringerichte en gaaf bewaard gebleven buitenplaats Bisdom van Vliet met huis, bijgebouwen, tuin- en parkaanleg.

Van grote ruimtelijk-historische en stedenbouwkundige waarde is de lineaire structuur van een dijk- en damnederzetting aan een rivier, met een knooppuntfunctie op de plaats waar de Vlist uitmondt in de IJssel. Gaaf bewaard gebleven en duidelijk herkenbaar zijn de lineaire dijkstructuur en de dwars daarop liggende structuren, zoals de monding van de Vlist, waar rond sluis en haven verdichting optrad, de Kerkweg met Kerkplein, en de weg naar het veer.

Van grote algemeen historische, landschappelijke en ruimtelijk-cultuur- en technisch-historische waarde zijn de relictten van de beide boezemsystemen die Haastrecht omarmen, respectievelijk die van de Hooge Boezem aan de oostzijde van Haastrecht en de Boezem van Bergambacht aan de westzijde van de nederzetting. Met name de vrij gave structuur van het eerste getrapte boezemsysteem in Nederland, met inbegrip van relictten als een molen en restanten van molens en het S.I. van Nooten-gemaal is van grote historische waterstaatkundige betekenis.

Van grote stedenbouwkundige, ruimtelijk- en cultuurhistorische waarde is de gaaf bewaard gebleven buitenplaats Bisdom van Vliet aan de westzijde van Haastrecht. Behalve de ligging en de uitstraling van het huis zijn de aan de overzijde van de weg liggende overtuin en park van bijzonder waarde, vanwege de Landschappelijke Stijl, de toepassing van reliëf, perspectief en ornamenten en door de toepassing van een slingerbos in de structuur van de lokale strokenverkeveling. De buitenplaats vertegenwoordigt een extra historische waarde door de verbondenheid van de bewoners met de historie van Haastrecht.

Van bijzondere stedenbouwkundige en cultuur- en architectuurhistorische waarde is de RK St. Barnabaskerk met pastorie en kerkhof, door de prominente locatie op de hoek van de Provinciale Weg en de weg naar Schoonhoven, door de bijzondere bouwstijl (Waterstaatstijl), maar vooral ook door de betekenis die zij vertegenwoordigt voor Haastrecht als katholieke enclave in een overigens Protestante omgeving.

Het beschermd gezicht Haastrecht heeft bijzondere visuele en cultuur- en architectuur-historische waarden vanwege de vele monumentale en beeldondersteunende panden en objecten die binnen het beschermd gezicht Haastrecht aanwezig zijn, waaronder twee bijzondere kerken, het raadhuis, het stoomgemaal, een molen, de brug over de IJssel, herenhuizen en villa's met bijgebouwen, een 19e-eeuws hofje, en de gesloten bebouwing aan de Hoogstraat daterende van de 17e tot vroeg 20e eeuw, waaronder diverse historische winkelpanden en andere gebouwen met een bijzondere functie. In de bebouwing is nog duidelijk de oorspronkelijke sociale geleding van Haastrecht te zien, met meer bedrijfjes en relatief eenvoudige bebouwing aan de noordkant en meer welvarende bewoners aan de zuidzijde van de Hoogstraat.

Begrenzing

Binnen de begrenzing van het beschermd gezicht 'Haastrecht' valt in het noorden de 19e- en vroeg-20e-eeuwse bebouwing aan de overzijde van de rivier, alsmede het daar lopende jaagpad. In het oosten loopt de grens langs de achterzijde van de panden aan de Hoogstraat tot aan de Hoogstraat, zodat de kenmerkende structuur achter de dijkhuizen wordt meegenomen. Vervolgens loopt de grens naar het oosten en neemt zij een deel van de dijk en de Provinciale weg mee, tot de oostelijke grens van de Hoge Boezem wordt bereikt (Zijkade). Hier volgt de grens de omtrek van de Hoge Boezem via de Zijkade - met inbegrip van de oude kwelsoot ofwel Het Doove Gat. Vandaar volgt de grens de Vlist, zodat de hele Hoge Boezem binnen de begrenzing valt. Bij het restant van de waterloop richting Grote Haven loopt de grens langs gebouw Concordia naar de Provinciale Weg.

De grens volgt daarna de zuidzijde van de Provinciale Weg tot de splitsing met de Liezeweg. Deze wordt overgestoken en vervolgens gaat het voor het bejaardencentrum langs tot de voormalige overtuin van Huis Bisdom van Vliet. Langs de oostgrens van de tuin loopt de begrenzing vervolgens tot aan de Tiendweg. Hier gaat het verder westwaarts via de Tiendweg, tot aan de twee weteringen van de Boezem van Bergambacht. Deze weteringen, met kades, worden tot de zg. Molen van Hol binnen de begrenzing meegenomen.

De Molen van Hol, alsmede de trapeziumvormige, voormalige Lage Boezem van Bergambacht, vallen ook binnen de begrenzing. De grens loopt verder via de westelijke kade van de Bergvlietboezem tot aan de monding van de IJssel, met inbegrip van het voormalige stoomgemaal (huize Aletta). Aan de overzijde van de rivier wordt het uitgangspunt van de begrenzing weer bereikt.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart MSP / 37 / 02

Waardering

Het beschermd gezicht Haastrecht is van bijzonder belang als voorbeeld van een dijk- en damnederzetting van Middeleeuwse oorsprong, met tegenwoordig een vooral 17e- tot vroeg 20-eeuwse bebouwing. Zij is van belang vanwege de nog zeer goed herkenbare historisch-ruimtelijke structuur en het grotendeels gave historische en deels monumentale bebouwingsbeeld. Een extra waarde aan het gezicht wordt gegeven door twee nauw met de kern samenhangende historische structuren. Allereerst de aan de dorpskom grenzende, van oorsprong 15e-eeuwse en in de 19e eeuw aangepaste boezemstructuren, die de kern als het ware omarmen en hier op de IJssel uitwaterden via nog aanwezige gemalen. Op de tweede plaats de uitzonderlijk gave structuur van de in Landschappelijke Stijl aangelegde buitenplaats met overtuin Bisdom van Vliet. Historische nederzetting, buitenplaats en boezemsystemen vormen met elkaar een uniek en visueel aantrekkelijk ensemble met een hoog ruimtelijk- cultuur-technisch- en architectuur-historisch belang.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- Groningen, C.L. van, *De Krimpenerwaard*. Zeist/Zwolle, 1995.
- Groningen, C.L. van, *Het huis Bisdom van Vliet te Haastrecht*. In: *De Woonstede door de eeuwen heen*. No. 109, Maart 1996, pp.2-17.
- Kölker, A.J., *Haastrecht; Hoofdstukken uit het ontstaan en de ontwikkeling van 'die Steede en de Landen van Haestregt' tot het begin van de 19e eeuw*. Dordrecht 1974.
- Linden, H. van der, *De Cope; Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte*. Assen, 1955.
- Provincie Zuid Holland, *Een beeld van het Zuidhollandse landschap*. Den Haag, 1995.
- Someren, C. van, *Parochie-H.Barnabas 350 jaar 1637-1987*. Oudewater, 1986.
- Teixeira de Mattos, L.F., *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, Deel III, De Waarden, Afdeeling I: De Krimpenerwaard*. Den Haag, 1927.
- Ven, G.P. van der (red.), *Mensen in een waard vol wind en water: de geschiedenis van de waterhuishouding in de Krimpenerwaard*. Hilversum 2004.
- *Water en Waarden*, brochure bezoekerscentrum Gemaal de Hoge Boezem Haastrecht. 1995.

Kaarten

- Het Hooge Heemraadschap vande Crimpenre Waard. Waterschapskaart van de Krimpenerwaard, met aangrenzend gebied, 1735-1818. Ca. 1:16.000.
- Chromo-Topographische Kaart, Blad 483, Vlist. Schaal 1:25.000; verkend 1889, ged. herzien 1900.
- Oriëntatiekaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2014.
- Historische Kaart voor het gebied van Den Hoogen Boesem achter Haastrecht. Reconstructie. Uit:: Water en Waarden, pag. 16.
- Waarderingskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2014.

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2014

Onderzoek en tekst

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. A.F.J. Niemeijer en ir. J.E. Rosbergen
- K. Volkers

Begrenzingskaart & thematische kaarten

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Redactie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ir. J.E. Rosbergen

Productie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

Bijlagen

1. Waterschapskaart van de Krimpenerwaard, 1735-1818
2. Vlist en Haastrecht, omstreeks 1900
3. Vlist en Haastrecht, 2010
4. Het gebied van Den Hoogen Boesem achter Haastrecht
5. Waarderingskaart

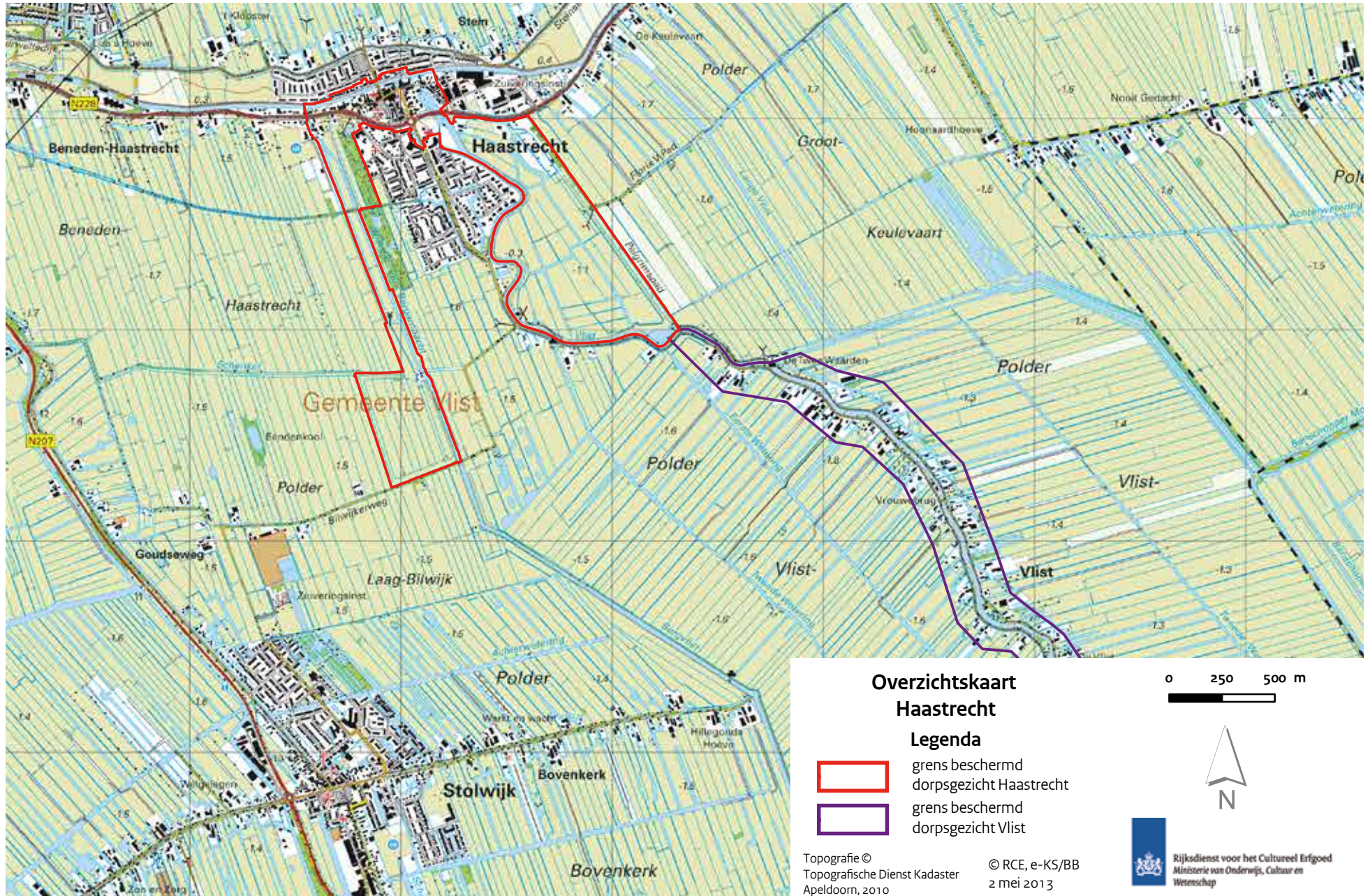

Kaart 1

Waterschapskaart van de Krimpenerwaard, 1735-1818

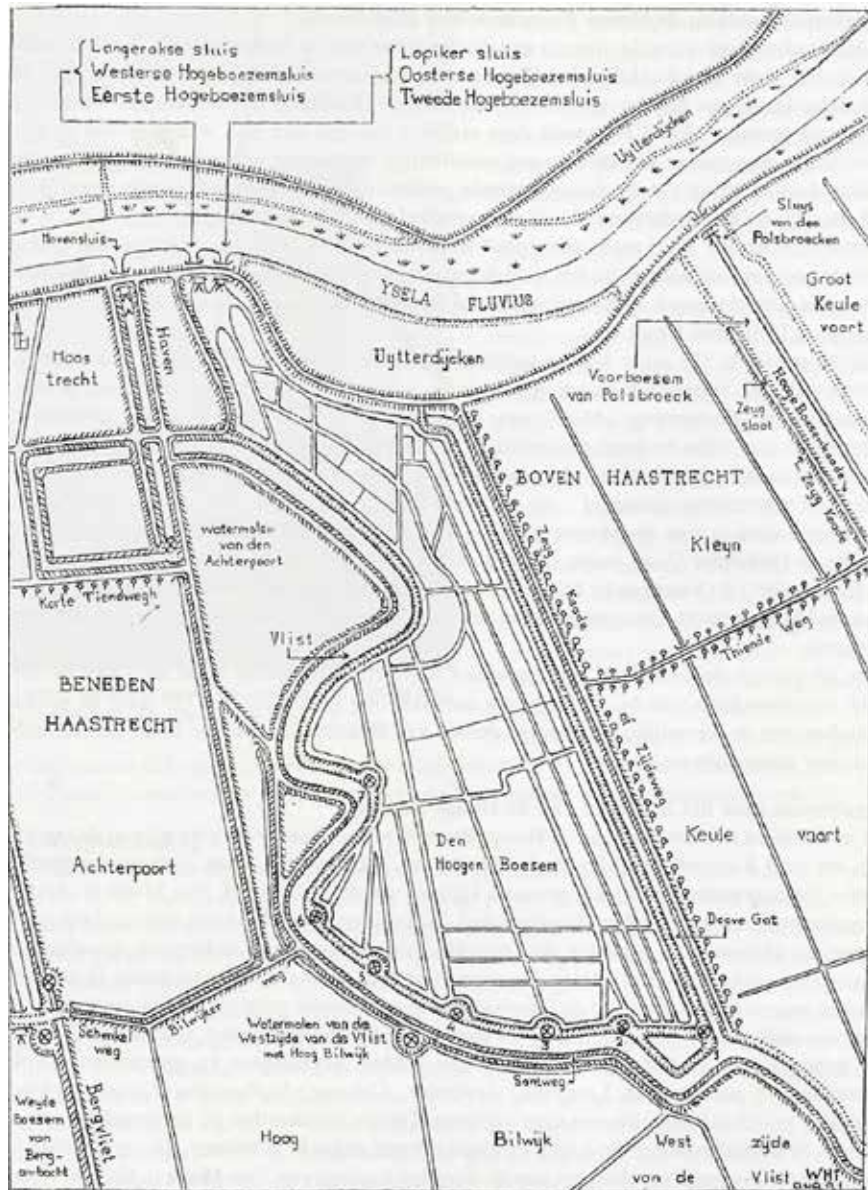

Kaart 2 Haastrecht omstreeks 1900

Kaart 3

Vlist en Haastrecht, 2010

>> schutsluis
 > uitwateringssluis
 > kade rivierdijk
 --- weg
 --- water/watergang
 ⊗ windwatermolen

Historische kaart voor het gebied van "Den Hoogen Boesem achter Haastrecht" met de zeven hogeboezemmolens en een deel van de omgeving omstreeks de 17e en 18e eeuw ontleend aan en gereconstrueerd met gegevens

